

EUSKARAZKO KOMUNIKABIDEAK ESKAINITZA ETA ESKARIAREN ARTEAN

Olatz Elozegi

euskarazko **kazetaritzaren** I.kongresua

1.- ATARIKO

1999ko azaroaren 27an agertu zen Euskal Herriko kioskoetan *Zabalik* astekariaren lehen alea, *El Diario Vasco* eta *El Correo* egunkarien enpresa-editoreek bultzaturiko ekimen bateratu baten emaitza. *Zabalik* kaleratzeko erabakia hainbat hilabetez, edota hobeto esanda, hainbat urtez luzaturiko hausnarketa eta azterketen ondorio izan zen. Izan ere, denbora horretan hainbat aukera aztertu zituzten *Zabaliken* sustatzaileek, euskarazko komunikabideen eskaintza orokorrari ekarpen sendoagoa egin ahal izateko. Euskadin, prentsa gaztelaniaz ekoizten duten gainerako enpresa-editoreek ere, noizbait, aztertu izan duten aukerak izan ziren, hain zuzen, prozesu horretan ikusitakoak: esaterako, *El Diario Vasco* eta *El Correo*n euskarazko albisteen presentzia handitzea, egunkari horietan astero euskaraz idatzitako gehigarri bat sartzea, euskarazko edizioan eskarmentua zuten kideak bilatu eta haiekin proiektu bateratu bat kaleratzea... Azken emaitza, hau da, *Zabalik*, azterketa-prozesu luze horren ondorio izan zen, bidean ideia horietako asko alde batera uzten joan zen prozesua, eta gutxieneko interes soziala sortu eta, epe labur edo ertainean, bere bideragarritasuna bermatuko lukeen euskarazko produktu bat kaleratzeak duen zailtasuna agerian utzi zuena.

Izan ere, *Zabaliken* sorrera, bilakaera eta etorkizunerako planteamendua ulertzeko, ezinbestekoa da euskarazko komunikabideon errealitatea ulertzea. Eta horretan saiatu gara gu, hain zuzen, ponentzia honetan.

Azken 30 urteetan, euskarazko komunikabideen etorkizunari buruzko gogoetak hainbat alor hartu ditu aintzat, hasi komunikabide horiek euskararen erabilera normalizatuari egingo zioten ekarpenetik eta gaur egun kezka nagusia aipatu hedabideen etorkizuna izan arte. Orain dela 30 urte, ematen zuen beharrezkoa zela erakustea posible zela euskaraz informatu eta entretenitzea. Kontua, hain zuzen, euskarak ordu arte sartzeko aukerarik

izan ez zuen esparruetan aritzea zen. Baina ahalegin hark bazekarren besterik. Hedabideen ikuspegi instrumentala izatera bultza gintzakeen, komunikaziorako baino gehiago euskararen zerbitzurako tresna gisa ulertzera, hain zuzen. Segur aski, ezinezkoa izango zen beste era batera egitea. Euskara normalizatzeko estreinako urrats sendoek Euskadiko askatasunen berreskuratzearekin bat egin izanak nabarmen eragin zuen hasierako ikuspegi instrumental hartan. Ez zuen hainbesteko garrantzirik euskaraz zer eta nola adierazten zen, baldin eta euskara hutsez bazen. Euskaraz ekoizten zenaren inguruko jarrera etorkor eta ez hain zorrotzak bazuen arrazoi bat, hizkuntzarekiko konpromisoak berekin zuen balio etikoa alegia. Baina horren atzean ere bazen guztiz baloratzen jakin ez dugun edo nahi izan ez dugun beste afera bat: askatasunak berreskuratzeke giro hartan, hain justu, euskaraz komunikatzeko gai ziren euskaldunek euren komunikazio eta informazio beharrak hein handian gaztelaniaz ase zitezkeela ikusten zuten.

Antza denez, gaurko egunean beste muturrera igaro gara. Euskarazko komunikabideen iraupena bera zalantzazkoa da orain, eta horrela nekez izango gara gai horien etorkizunaz zentzu zabalean kezkatzeko edota gu geu etorkizunerako estrategiez hornitzeko. Kasu honetan, gainera, lehen pertsonaren plurala erabiltzea ez da egokia, halako fikzio bat da azken batean. Izan ere, euskarazko komunikabideen inguruan ez dago "gu" homogeneorik, ezta maila bereko egonezin edo kezkarik ere. Aitzitik, errealitate zatitu bat dago urria dirudien merkatu batean. Errealitate horretan, gainera, goiburu bakoitza norberaren behar edota estualdiei erantzuten saiatzen da, eta beste goiburu edo komunikabide batzuekin zuzenean edota zeharka lehiatzen da. Eta horri, gainera, euskarazko komunikabideen errealitatea zatitzen duten ezberdintasun editorial eta ideologikoak gehitu behar zaizkio. Hain justu ere, lehia eta zatitze horretaz jabetzeak emango digu gai horretara hurbilketa sinesgarri bat egiteko bidea.

Hedabideen ikuspegi instrumental hura, euskararen "zerbitzurako" izatearena alegia, alde batera utzi eta alorraren defentsara, korporatiboa

baino gehiago indibidualizatua den defentsara, igaro izanak joera bat erakusten du; autonomiako botere publikoek nahiz euskararen promozioan konprometituen dauden alorrek izan dituzten eztabaida eta jarrerekin bateratsu joan den joera, gainera. Hala, bada, egokia litzateke euskarazko komunikabideen orientabidean eragina izan duten hainbat gai orokorri buruz gogoeta egitea.

2.- NORMALIZAZIOA

Komenigarria izango litzateke, lehenik eta behin, Euskadin izan den hizkuntz politikaren etorkizunerako paradigmaren inguruan hausnarketa egitea. Politika horren barruan kokaturik egongo lirateke erakunde autonomikoen ekarpena nahiz hura askietsi ez dutenena. Etorkizunerako paradigma horretan, pertsona elebidunek osaturiko gizarte elebidun bat lortzera bideratuta egon da ahalegin osoa, elebitasuna bera utopia simetrikotzat hartuta, zertarako eta euskaldunak, indibidualki nahiz kolektiboki, bizitza sozialeko esparru guztietan hizkuntza horietan komunika zitezten. Ahotan hartu dugun muga hori ezartzeaz arduratzen diren horiek azalduko dute, hain zuzen ere, helmuga bat jartzea beharrezkoa dela, nahiz eta helmuga hori ameskeria hutsa izan; zertarako eta abiapuntuko egoera diglosikoa gainditzeko gai den hizkuntza bat berreskuratu eta sustatzeko beharrezkoa den energia guztia erabiltzeko. Horren ildotik, argudiatuko dute aipatu paradigmaren berrikuspen errealista edo pragmatiko orok ahaleginen uzkurtasuna ekarriko lukeela, baita gizarte oro har abiapuntuko diglosi horretara makurtzea ere. Kontuak kontu, nahiz eta arrisku hori egia izan daitekeen, komenigarria da egiara hurbiltzea. Besteak beste, beharrezkoa da aztertzea elebitasun simetrikoa helburutzat izateak zenbateraino estimulatu duen edo estimulatzen duen euskara erabiltzeko eta ikasteko; eta zenbateraino bideratu ahal izan dituen indarrak norabide okerrean.

Anbizio handiko helburua ezartzeak —hiritar elebidunek osaturiko gizarte simetrikoki elebiduna— ez dakar berekin, halabeharrez, abiapuntuko diglosi egoera gainditzeko estimulurik. Helmuga horrek, gainera, erreferente ideologiko edo etiko bat osatzen du, eta posible izan daitekeen horrekin hainbesteko kontrastea egiten du, non estimulatu beharrea litekeena baita euskararen normalizazio eta promozio ahaleginak oztopatzea. Hain justu ere, zaila dirudi euskararen aldeko ahalegin publikoa —zergadunek gai horren inguruko gastuetan duten jarrera, hain zuzen— handitzea,

irakaskuntza elebiduna ezartzeak ekarri duen bilakaera motela azkartzeko moduan bada handitzea, behintzat. Azken finean, euskara sustatzearen aldeko iritzia ez da islatzen gero aldeko iritzia duten horiek euskara sustatzeko egindako ahaleginetan (ez euskaldunen —hots, euskaradunen— erabileran ezta ikasteko orduan ere). Hala, bada, hiritarrek dioten euskararen jakintza-maila ez dator bat komunikazio sozialean duen benetako presentziarekin, ezta euskaraz ekoitziriko kultur ondasunen kontsumoarekin ere. Gisa horretan, datu horiek aski izango lirateke arestian azaldutako paradigmaren inguruan premiazko berrikuspena egiteko. Gainera, mundu globalizaturantz izan diren aldaketek eta informazio kanalak ugaltu izanak auzitan jarri dute elebitasun simetrikoaren paradigma. Hala, EAEko hezkuntza-sistemako arduradunek azken urteetan irakaskuntza hirueledun edo eleanitzaren alde eginiko apustuak agerian uzten du egoeraren alde paradoxikoa.

Horrez gain akats bat egon da, “elebitasun simetrikorako” ideal hura “hizkuntza duplikazioarekin” nahastu delako; modu horretan, beraz, alferrikako ahaleginak edo harira ez datozenak egin dira askotan. Hau da, euskaraz eskaini nahi izan da euskaldunek erdaraz eskueran zuten guztia. Akatsa, azken finean, duplikazioa berdintasunarekin identifikatzea izan da. Egia esan, duplikazioa irtenbide erraza da, konplexua eta soluzio zailekoa den arazo baten aurrean. Baina duplikazioak itxura batean bakarrik gainditzen du egoera diglosikoa. Hain justu, halaxe itzultzen dira euskarara milaka agiri, nahiz eta gero agiri horien erabilerak normalizazioan duen eragina ia hutsaren hurrengoa izan. Berdin gertatzen da goi hezkuntzan edo unibertsitatean ikasgai guzti-guztiak bi hizkuntzetan eskaini nahi direnean. Egia da, era berean, hizkuntzaren erabilera partzelatzeak arriskua duela ahulagoa den hizkuntzari zeregin subsidiarioa emateko. Baina arrisku hori hor egon arren, auzi hori ezin da aztertu ezinezko tabutzat hartu.

Oro har, eta gizarte libre batean, ezin saihestuzkoa da aukera linguistikoak panorama desberdin bat eskaintzea, eta hori ez da ezinbestean ulertu behar abiapuntuko egoera diglosikoaren betiketze bezala. Borondate

hutsez, heredaturiko egoera hori guztiz irauliko dela pentsatzeak ez du funtsik. Zeren, borondate hori badago ere, ez baitio minoritario izaterari uzten, eta hori gizarte libre batean ezin har daiteke hiritar guztiengan eragina izan dezakeen agindu saihestezin bat bezala. Hala, 2002an Eusko Jaurlaritzako Lehendakartzaren Prospekzio Soziologikoaren Kabineteak hizkuntz jarrera eta desioen inguruan egindako inkestaren arabera, itaundutakoen %81 etorkizun elebidunaren aldekoak dira EAEn; itaundutakoen %46, berriz, seme-alabei D eredu eskaintzearen aldekoak dira, eta %40 B ereduaren aldekoak. Guztiarekin ere, agerikoa dirudi herriarentzat desiratzen dena edota ondorengoentzako arduratzat hartzen dena ez dela, inondik ere, konpromiso pertsonaltzat hartzen.

Bigarrenik, euskara komunikazio-hizkuntza bihurtzeko normalizazio ahaleginek bat egin dute horren erabilera zabaltzeko ahaleginekin. Denboran izan den bat-etortze hori ezin saihestuzkoa izan da. Baina beharrezkoa da jabetzea zenbateraino zaildu duen alde batean zein bestean egindako esfortzuen kudeaketa. Aurki beteko dira 30 urte orduko Espainiako Gobernuko presidente Adolfo Suárezek euskara ikuspegi akademikotik hizkuntza baliozkoa ote den publikoki auzitan jarri zuenetik. Iruzkin deitoragarri eta ezjakin hura iraintzat hartu zuten euskararen baliabideak egokitzen buru-belarri zebiltzan pertsona askok.

Hala, gaur egun inork ez du auzitan jartzen horren egokitasuna edo erabiltzen den beste edozein hizkuntzarena, irakaskuntzari dagokionez. Zalantzazkoagoa honakoxea da: hizkuntzaren normalizazio kultu edo ikasirako nahiz arauak bateratzeko ahaleginek, hain justu, euskararen posibilitateak indartzeko berdin lagundu ote duten. Anjel Lertxundi sarri askotan azaldu da kezkatu erabiltzen den euskara tradizio batetik deserrotu ote delakoan. Oraintsuago, Lertxundik berak adierazi du normalizazioak "beldur eszenikoa" eragin diola euskarari, eta ildo horretatik ohartarazi du euskararen beharrezko normalizazio prozesua ondorioak izaten ari dela hiztunaren askatasunean; izan ere, alderdi formala eta espresiboa aipatzen direnean aurrenekoa lehenesten da.

Hirugarrenik, euskararen normalizazioan eragina du bere inguruko erabateko ideologizazioak. Ez bakarrik identifikazio hein batean politikoan, edota abertzaleen aldetiko defentsa instrumentalizatuan. Hori, beharbada, agerien dagoen aldea da. Baina bada ideologizazio leunago bat, ziur aski hura bezain kaltegarria dena: euskarari dagokionez endogamiarako egoera aproposa dakarrena, autozentsura-tabuak ugaltzeko bidea ematen duena, eta moral ekintzailearen sublimazioa-edo sustatzen duena, nola eta "euskalgintza" terminoa bera ere itxitura batean geratu arte, hortik datorren iritzi kritiko ororen gainetiko autoritate moral eta guzti. Ohikoa da euskararen etorkizunaren inguruko eztabaida erreferentzia moral hutsek itotzea: zer egin behar den, egitea komeni denaz haraindi. Azken finean, horren inguruko eztabaida ñimiño edo axolagabeak ere horrelaxe amaitu izan dira, delako "ez ezazu ukitu" horrekin edo euskararen alde egiten omen denaren inguruko kritika orok berekin euskararekiko ezinikusia adierazten duela uste izanda.

Euskararen ideologizatzeak bere isla du, ezbairik gabe, euskarazko komunikabideetan. Hain justu, eskaintza eta eskariaren arteko harremanak bertutetsua ez den giroa sortzen du. Ez naiz ari, oro har, zilegitasunez argitalpen edo informazio ildo jakin batekin bat egiten dutenek ordezkutzen duten eskariak; aitzitik erosi bai, baina irakurtzen ez duten horiez ari natzaizue. Azken finean, eroste hori konpromiso erritueltzat duten horiek osatzen duten eskariak ari naiz. Are gehiago, besterik gabe multzo horretan sartuko nituzke euskarazko prentsa ohiko gaitasun ariketatzat duten haiek. Euskarazko komunikabideen inguruan gogoeta egitea ezinezkoa izango litzateke jarrera horiek aintzat hartu gabe.

Komunikabideek eginbehar etikorik badute —baita euskarazko komunikabideen kasuan ere—, hori arrazionaltasun eta moderazioarekin izan behar duten konpromisoa da. Ramon Saizarbitoriak hauxe idatzi zuen: "Baina euskaldunok jarrera gogotsuagoa ikusi nahi genuke erdaldunengan, eta ez euskaldunok uholderen batean kaltetutako herritarrak bagina bezala, gure/euskararen aldeko neurriak toleratze hutsa; ez da komeni ahanztea

iritsi daitekeela egungo egoera desiragarria gerta dakigukeen eguna; izan ere, oraingo atxikimenduak –abstraktuegiak asko– desertzioak eta kontrako jarrera oso konkretu bilakatu bailitezke, euskara erasorako edo defentsarako –berdin zait– armatzat erabiltzen bada. Eta, Salomon erregearen parabola gogoan, euskara maite dugula diogunok izan beharko genuke zuhurrenak puntu horretan. Ahalegin guztiak egin behar genituzke euskara orain aurkitzen den gurpil zorotik ateratzen, zeinetan batzuek besteak hizkuntza “patrimonializatzeaz” salatzen dituzten; eta, alderantziz, abandonatzeaz. Baina, batez ere, ez genioke nazionalismoaren eta antinazionalismoaren arteko amildegian erortzen utzi behar” (Aberriaren alde –eta kontra–. 1999)

Endogamiak opakotasuna sortzen du, eta etsaitasunezkoa ere izan daiteke militanteak ez diren jarreraren ekarpenetatik iritzia emanaz gero – arrotz gisa hartuak. Litekeena da “gu” eta “haiek” hitzek azalpen puntu bat izatea, izan ere Euskal Herrian bertan eta Euskal Herritik kanpora badira sektore batzuk esplizituki edo inplizituki etsaitasunezko, aurreiritzizko, mespretxuzko eta, onenean, errukizko jarrera dutenak euskaraz ekoizten denaren inguruan. Baina hori ezin da aitzakiatzat jo euskararekiko konpromisoaren kasuan sublimazio endogamikoa gertatzeko, hiritar guzti-guztiek bere egin behar luketen agindu moral bat balitz bezala. Gogoan hartu beharrekoa da, gainera, EAEko hiritarrek ez dutela euskara jakiteko obligaziorik euskal hiritar izaten jarrai dezaten. Eta badakiten haiek ere ez dute obligazio legalik hizkuntza horretan egiteko.

Azkenik, euskarazko komunikabideen arazoari zehatzago heldu aurretik, beharrezkoa da bi mutur aipatzea: euskarak ez ditu sekula eskueran izan oraingo baliabide eta tresna ahaltzuak; eta zaila dirudi, modu erlatiboan, euskarak irispidea izatea oraingoak baino garrantzitsuagoak diren baliabide eta bitartekoetara. Iragan mendeko 80ko hamarkadan, Euskararen Legea onarturik eta EITB abian jarriarik, EAEko hezkuntza-sistema euskalduntzen joan zen eta, hizkuntza sustatzeko ekimen publikoekin euskara tresna legalen jabe egin zen, baita finantza eta giza baliabideen jabe ere; eta horrek bidea ematen zuen pentsatzeko euskarak gaztelania

nahiz gainontzeko hizkuntzek zituzten baliabideen aldean zuen distantzia murriztuko zuela. Litekeena da, era berean, orduko hartan egindako ahalegin gehienak araudiaren eta aurrekontuen inertziatzko susperraldi hartara ohitu izana eta pentsatzea hori aski izango zela euskarari abaila handia emateko, azkenean gaztelaniaren mailan-edo gera zedin. Kontuak kontu, hori ez da hala izan; gainera, agerikoa da globalizazioak eta informazio kanalen ugaritzeak euskarari presentzia murrizteko mehatxua egiten diola.

Beraz, logikoa da zalantza bat izatea: pentsatzea, alegia, urterik onenak galdu genituela euskararen promozioa egiteko; pentsatzea 80ko hamarkadan gehiegizko konfiantza izan genuela —askatasunak berriz ezarri ostean eta EAEk autogobernuari heldu zionean— hartu ziren neurrien potentzialean. Ziur aski, ez dago nostalgiarako tarterik. Uneotan zailtasun handi bati egin behar diogu aurre: hau da, 80ko hamarkadan euskararen euskarriekin eta eskueran zituen baliabideekin inguruko hizkuntzekin zegoen aldea murriztu egin zen, eta beraz distantzia hori handitzea saihestu behar da. Beste alde batetik —adibide bat jartzearen—, euskararen alde informazioaren teknologiaren bidez egiten ari dena goresgarria da, eta txunditzeko modukoa ere iruditu dakiguke. Baina, segur aski, ez dira aski izango aipatu distantziari ezta eusteko ere.

3.- ESKARIA

Oro har, euskal herritarrek euskararen aurrean duten jarrera txikiagotu edo nolabait esateko ahuldu egiten da konpromiso pertsonal bat eskaintzen zaien heinean. Euskal herritarren %81ek diote Euskadirentzat etorkizun elebiduna nahiko luketela (Prospekzio Soziologikoen Kabinetea, 2002). Era berean, euskararen erabileraren normalizaziorako neurri jakinak ezartzearen aldeko edo oso aldeko agertzen direnen portzentajea %48koa da, eta beste %35 ez da ez aldeko ez kontrako agertzen (Euskararen jarraitasuna III – 2001). Gisa berean, euskaraz idatzi eta hitz egiteko gai direla dioten bi urtetik gorako lagunen kopuruak gora egin du. 208.319tik 521.771ra 1981 eta 2001. urteen artean (Eustat). Euskaraz nahiz gaztelaniaz, edota euskaraz gaztelaniaz baino gehiago hitz egiten dutela diotenen ehunekoak ere gora egin du 1991 eta 2001. urteen artean, 64 urtetik beherako adin maila guztietan. Alabaina, euskaraz ekoizten diren ondasun kultural edo informatiboen erosketa, audientzia edo irakurketari buruz ari garenean, ez da hain itxaropentsuak diren datu horiei egokitu beharko litzazkiekeen daturik agertzen. Are gehiago, zera esan daiteke: azken hogeitahogeita bost urteotan gora egin duela euskaraz komunikatzen diren produktuetara heltzeko gai direla diotenen ehunekoa, hasierako zifrak bikoiztera iritsita gainera, baina euskarazko produktuen kontsumoa ia hasierako zifra horietan geratu dela. Hala gertatu da irratiko audientziarekin eta aldizkari eta egunkarien banaketa eta irakurketarekin, komunikabideen tokiko ekimenen salbuespena kontuan hartuta, noski.

Analogia gisa eta, oro har, "euskarazko merkatuaren" bilakaerari dagokionez, komenigarria litzateke jarduera editorialaren bilakaerari ere erreparatzea. Baina hori bai, bi taldetan ezberdinduta. Hau da, alde batetik material akademikotzat (unibertsitatekoa ez unibertsitatekoa ez dena) hartzen diren izenburu eta aleen ekoizpena hartuta, hau da, derrigorrez kontsumitu beharrekoak diren produktu horiena, eta bestetik, borondatezko kontsumora loturiko ekoizpena (literatura, saiakera, dibulgazioa, liburu

praktikoak, komikiak etab.) hartuta. Begi-bistakoa da 1997, 1998 eta 1999. urteetan behera egin zuela (%14, %13,5 eta %11,6 hurrenez hurren) literaturaren esparruko izenburuen proportzioak ekoizpen osoarekin alderatuz gero, eta hori bereziki agerikoa da argitaraturiko aleei dagokienez (%11,4, %8,1 eta %4,5 hurrenez hurren).

Gauza bera gertatzen da dibulgazio orokorreko izenburuekin. Saiakera liburutzat jo ditzakegun horien edota "liburu praktiko" delakoen esparruko izenburuen ugaritzeak ere ezin izan du arindu dibulgazio orokorreko izenburuen beherakada. Haur eta gazteei zuzenduriko liburuen produkzioak, aldiz, gora egin du, eta era nabarmenean gainera: ekoizpen osoaren %40,6, %43,7 eta %44,1 argitaraturiko izenburuei dagokienez; eta %27,2, %29,6 eta %36,6, argitaraturiko ale kopuruari dagokionez. Hala, derrigorrezko kontsumoko liburuen edizioa borondatezko kontsumoko liburuen edizioaren datuekin alderatuz gero, zera ikus daiteke. Lehenenego taldekoak, hau da, derrigorrezko kontsumokoak aipatu urte horietan argitaraturiko izenburu guztien %38,4, %38 eta %37,7 dira; eta aleei dagokienez, berriz, ehunekoak are altuagoak dira: ekoizpen guztiaren %49,7, %58,1 eta %52,1 dira. Ezinbestekoa da gogoan atxikitzea datu horietatik kanpo geratzen direla arestian aipaturiko haur eta gazteei zuzenduriko liburuak. Alabaina, horiek ere nolabait derrigorrezko kontsumoaren barruan ere sar litezke, liburu horietako askoren kontsumoaren atzean betekizun akademikoak daude-eta. Hori dela eta, honako ondorioa atera dezakegu: helduei zuzenduriko borondatezko kontsumoko liburuen ekoizpena —izenburuei dagokienez, nahiz aleei dagokienez— murrizten ari da ekoizpen osoarekin alderatuz gero, eta ez gora ez behera geratzen ari dela zifra absolutuei dagokienez.

Egia da euskal gizartea atzerakada demografikoa pairatzen ari dela. Beraz, halako egoeran, euren burua elebiduntzat dutenen kopuruak, hau da, euskara idatziz nahiz ahoz ulertzeko gai direla diotenen kopuruak gora egin izanaren arrazoia euskararen eskolaratzea ez ezik euskara ama

hizkuntzat ez duten pertsonen euskalduntze eta alfabetatzea ere bada. Logikoa dirudi pentsatzea, era berean, oro har idatzizko prentsa pairatzen ari den geldialdia nahiz atzerakada ondorioak izaten ari dela euskarazko prentsa irakurtzeko orduan ere —bereziki gero eta adin baxuagoetan—. Bestalde, euskaldun berriak euskaraz ekoizten diren ondasunen kontsumoan sartu izanak ere bere arazoa dakar, tradizioarrekin loturarik ez dutelako, eta gainera askok euskarazko produktuen kontsumo hori euren abentura pertsonalarekin, euskara ikastearen abentura horrekin, identifikatzen dutelako.

Euskarazko komunikabideen merkatu potentziala zein den galdetuko bagenu, erantzuna ez litzateke erraza izango. Optimismoz joko bagenu, euskaraz ekoizten den oro kontsumitzeko ahalmena duten milioi erdi euskaldunek osaturiko komunitate bat dagoela pentsatu beharko genuke. Are optimistagoa izanez gero, berriz, pentsatuko genuke euskaldun komunitate horrek gora egingo duela, Euskadiko biztanle guztiak hartu arte. Izan ere, Eustaten datuen arabera 1981 eta 2001. urteetan izandako gorakada hurrengo berrogei urteetara eramatea besterik ez litzateke beharko kimeru hori osatzeko. Eta etorkizun hori ez da, agian hala dirudien arren, euskararen erabileraren normalizazioarekin konprometitutako jarrera jakin batzuen asmo txarreko karikaturizazioa, ezta gutxiago ere. Euskaraz eta euskararen alde lan egiten dugun orok era batera edo bestera egin izan dugun planteamendua da horixe, ziur asko. Alabaina, desideratum edo nahi gisa ideal arriskutsua ere izan liteke. Izan ere, posible da ideal horrek gero nolabaiteko jarrera totalitarioak sustatzea, herritarren jarrera etorkizun horretara hurbiltzen edo hartatik urruntzen ari garen arabera epaitzen duten jarrerak, hain zuzen. Desideratum edo nahi hori aurreikuspen soziologiko gisa hartzea, ostera, hanka sartzea litzateke, historiak —gizarteen eta joera kulturalen historiak—, hasierako joera batzuetatik abiatuta, ibilbide lineal eta goranzkako bat jarraitzen duela pentsatzea eskatuko luke eta.

Alabaina, aipatu zifra hori okertzat ere har daiteke. Finean, galdeketetan oinarrituriko zifrak dira, eta galdeketa horiek askotan

herritarrek bere gaitasunak egiatan direnak baino gorago edo altuago ezartzea ahalbidetzen dute. Izan ere, hizkuntzen ezagutzari buruzko inkesta orok joera hori izan ohi du. Agian horregatik, hain zuzen ere, komenigarria litzateke agian Euskadin jarraipen soziolinguistiko hori egiteaz arduratzen diren erakundeek orain arte erabilitako metodoak lehenbailehen berrikustea, hizkuntzaren errealitatea deskribatzen duen euskararen ezagutza eta erabilera maila ahalik eta hobekien neurtzeko. Posible da, noski, horrek guk nahi dugun erralitatearekin alderatuz gero, diseinganu bat, handiagoa edo txikiagoa, eragitea. Baina komenigarria da lehenbailehen errealitate horretara, egiazko errealitate horretara gerturatzea. Bernardo Atxagak txantxa halako batez sailkatu izan gaitu euskal herritarrek euskararen aurrean dugun jarreraren arabera: "sinpatikoak", "patetikoak" eta "antipatikoak". Komenigarria litzateke bere adierazpen hori txantxetan ez hartzea.

Baina, aldi berean, euren burua euskaldun alfabetatutzat jotzen dutenen zifra hori, hain itxaropentsua den zifra hori, maila errealistagora murrizteak zailtasun handia dakar, datu horren atzean biztanleriari eginiko inkestaren bermea dagoelako, hain zuzen, biztanleek euren buruari buruz diotelako bermea alegia. Aipatu datu horren irakurketa eszeptikoak edota kritikoak egiteak, adibidez, ez gintuzke ziurrenik arrazoizko zifra batera eramango. Izan ere, zenbat murriztu beharko genuke zifra hori? Herenera? Edota komenigarriago litzateke erdira murriztea euskarazko komunikabideek duten merkatu potentzial erreala kalkulatu ahal izateko? Hori dela-eta egokiagoa litzateke, euskarazko komunikabideen eskaintza kontsumitzeko prest dagoen publikoa zenbaterainokoa den ikusteko, etorkizunera begiratu ordez, egun euskarazko komunikabideek duten egiazko audientziara mugatzea, ezkortasunik gabe eta gehiegikeriarik gabe.

Hala, azken hogeitaz urteetan, euskarazko irratia eskaintza publiko eta pribatuaren batez besteko audientzia, erreferentzia gisa, gehienezko 100.000 entzuletan ezarri da. Euskarazko astekariaren difusio orokorra, berriz, 6.000 eta 10.000 aleren artean ezar daiteke. Berriak plazaraturiko datuek

21.000 ale ingurutan uzten dute eguneroko prentsaren difusioa. Zailagoa litzateke *ETB*ren lehen katearen audientzia erreferentzia gisa hartzea, marrazki bizidunen programazioak nahiz kirol saioen eta bestelakoen emankizunek dituzten ikus-entzuleak euskara ezagutzen dutenak baino haratago doazelako. Kate horren ikus-entzule kopurua, 200.000tik gorakoa, datozen urteetan euskarazko komunikabideen eskaintza orokorrak izan dezakeen gehienezko muga izan daiteke. Zalantza zera da, zenbat urtean?

Publiko euskaldunaren oinarrizko ezaugarria zera da, ia kasu gehienetan, publiko elebiduna dela, gaztelaniazko komunikabide bat edo beste aukeratzeko duen askatasun horri, gero euskarazko medio batera edo bestera normaltasunez hurbiltzeko aukera ere gehitzen diola. *ETB*ko zuzendari Bingen Zupiriak berak esan du *ETB1*en eskaintza kate horren audientzia potentzialak dituen aukeren artean, dozena erditik gora diren aukera horien artean, beste bat dela. Inkestetan euskaldunek balorazio altua eman ohi diote *ETB1*i, eskura dituzten gainerako telebista kateen eskaintzaren gainetik. Alabaina, balorazio positibo hori ez da gero fideltasun harreman bihurtzen, hau da, *ETB*ren euskarazko katea gainerako eskaintzen zertxobait gainetik jarriko lukeen fideltasun harremana. Izan ere, balorazio hori moralizat jo dezakegu, nolabait esateko, eta balorazio moral horrek ez du eragiten hain positiboki baloratzen den euskarazko eskaintza horren kontsumo errealak gora egitea.

Bestalde, Eustatek emandako datuak oinarri gisa hartuta betiere, ondoriozta dezakegu euskarazko prentsaren kontsumoa gaztelaniazko prentsaren kontsumoaren aldean kualitatiboki ezberdina dela. Eustatek 1999, 2000 eta 2001. urteetan *Euskaldunon Egunkariak* izandako difusioaren eta irakurketaren inguruan eskaintzen dituen datuen arabera, gaztelaniazko prentsan ale kopuruaren eta irakurle kopuruaren artean dagoen proportzioa ez da euskarazko prentsaren kasuan dagoen bera. Litekeena da arrazoia zera izatea, euskarazko prentsaren kasuan erosketarako motibazio nagusietako bat hizkuntza batekin edo proiektu

editorial jakin batekin hartzen den konpromisoa izan ohi dela. Eta horrek zera eragiten du: lehenik eta behin, euskaraz erosten den prentsa gaztelaniaz erosten dena baino gutxiago irakurtzea, edota, are gehiago, ez irakurtzea. Eta bigarrenik, euskarazko prentsa erostea, gainera, prozesu pertsonalagoa denez, norberaren ingurukoak prozesu horretan nahasteko zailtasunak izatea, inguru horretan gaitasun linguistikoei dagokienez heterogeneotasun handia egon ohi delako, esate baterako familia baten barruan.

4.- ESKAINTZA

Beste hizkuntza batzuetan —gaztelaniaz, esaterako— heltzen diren gai berberak zorrotasun berarekin hel daitezkeela azaltzeko asmoz sortu dira, itxuraz behintzat, euskarazko komunikabideak. Alabaina, ezinbestekoa da onartzea hori ez dela horrela, eta ez bakarrik euskal merkatuan lehian dauden gaztelaniazko beste komunikabideen aldean euskarazko komunikabideen oinarrian dagoen errealitate enpresarial edo editoriala ahula delako. Nolabaiteko egokitze tematikoa egiten da, handiagoa edo txikiagoa bada ere; eta horrek, praktikan, zalantzan jartzen du elebitasun simetriko baten etorkizuneko paradigma hura. *ETB*ren bi kanalen programazioa aztertuta, esaterako, begi-bistakoa da bitan banatze linguistiko horrek banatze tematikoa ere badakarrela. Gauza bera gertatzen da euskal esparruko astekari edo egunkariekin, nahiz tokiko komunikabideekin edota multimedia proiektuekin. Izan ere, inguruko gaztelaniazko komunikabideek aztertzen dituzten zenbait gairen tratamendu informatiboa alboratzera jotzen dute, euskarazko eskaintzarentzat aproposagotzat jotzen direnak aztertzeko. Teoriaren esparruan horrenbestetan errefusatzen dena, praktikan egiten dena da gero. Komunikabide bakoitza bere ustiapen esparrua ezartzen saiatzen da, kontziente izanik ezin dela konkurrentziako gaztelaniazko komunikabide handiekin lehiatu, ezta euskarazko gainerako komunikabideekin senide arteko borroka batean sartu ere.

Euskarazko komunikabideen edukia, gainera, hein handian behintzat, konnotazio jakin batzuk, ideologikoak edota nortasunari loturikoak, dituen euskaldun komunitate bati zuzendurik dagoela pentsatuta egon ohi da. Are gehiago, konpromisozko lotura bat ezarri ohi da askotan eskaintza eta eskariaren artean, euskarazko komunikabideen kontsumoa komunikabide horiek eskaintzen dituzten edukien interesa baino haratago joan beharko balitz bezala. Joera hori logiko eta ulergarritzat jo daiteke, eta nolabaiteko jarrera defentsibo bat ezartzeko lagungarri ere suerta liteke, komunikabide horien biziraupena bermatu ahal izateko. Alabaina, komunikabide horiek

etorkizunera begira izan dezaketen lasta edo oztopo nagusia ere izan daiteke horixe bera.

Eusko Jaurlaritzaren Lehendakartzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak egindako azterketa baten arabera (2002), euskaldunen artean, hau da, euskara hizkuntzatzat dutenen artean, euren nortasun subjektiboari dagokionez, euskal herritarrak soilik edo batez ere euskal herritarrak direla diotenak %84 dira. Euskaldunen artean, gainera, %51k independentistatztat du bere burua, eta beste %32k ez du erantzunik ematen edota erantzun hori balizko independentzia hori nola lortuko litzatekeenaren arabera izango litzatekeela dio. Dena dela, kabinete horrek berak gazteen inguruan egindako azterketa baten arabera, pertsona bat euskal herritartzat hartzeko "euskaraz hitz egitea" ezinbesteko baldintza dela dioten kopuruak behera egiten du denborak eta adinak aurrera egin ahala, eta %10ekoa baino ez da 30 urtetik gorako artean. Horren arabera, pentsa liteke, euskaldunek komunitate berezi baten barruan sentitzeko duten joera hori nabarmenagoa dela, orokorrean, gizarteak hizkuntza horren ezagutza eta erabileraren eta nortasun propio batekoa izatearen artean ezartzen duten harremana baino.

Euskarazko komunikabideek, oro har, komunitate ideologiko bat islatzearen alde egiten dute, era esplizitoan implizitoan baino gehiago, euren edukietan, euren ildo informatibo edo editorialean, euren burua Euskal Herriaren eraikuntza nazionalaren zerbitzura eskainita, eta abar barne. Izan ere, euskarazko komunikabideetako profesional askok karga ideologiko askatzaile hori ematea jotzen dute zibiko eta naturaltzat, makaltasunez beteriko hamarkadak konpentsatzeko edota Espainiako komunikabide handiek duten nagusitasunari erantzun ahal izateko. Posible da hori izatea, hain zuzen ere, euskarazko komunikabide askoren indarra. Euren ahuleziaren isla ere izan daiteke, ordea, gure iritziz. Komenigarria litzateke gogoan atxikitzea Ramon Saizarbitoriak Salomon erregearen inguruan esandakoa: posible da hori gehiegizko gaitzespen moral bat baino ez izatea, baina batzuetan badirudi nahiago dugula haurra zatitzea denok hartaz gozatzea baino.

Euskarazko komunikabideen sostengu den errealitate editorial eta enpresarialaren ahultasunak komunikabide hauek altxor publikoaren menpekoa izatea eragiten du. Bakar batek ere ezingo luke biziraun gobernu, foru erakunde edota udalen aurrekontuetatik jasotako kreditu edota diru-laguntzarik gabe. Ez difusio bidezko diru-sarrerek ezta publizitate bidezkoek ere ezin dute komunikabide horiek euren garapen esparruan eta euren kabuz bizirautea ahalbidetu. Errealitate horren aurrean ohikoa da kontu publikoen aldetik ahalegin handiagoa eskatzea. Are gehiago, euskaraz komunikatzeko gaitasuna dutenen kopurua hazten doan heinean, euskarazko komunikabideen jarduera sustatzeko diru-laguntzak ere proportzio berean handitzea eskatzen dutenak ere badira. Eta hor, egia esan, kontraesana sortuko litzateke. Aurrez esan den moduan, euskararen erabileraren hedapenak bidean duen oztopo nagusia zera da, hizkuntza hori ezagutu eta hizkuntza horretan komunikatzeko gai direnen ehunekoaren pixkanakako hazkundera ez dakarrela dagokion euskarazko ondasun kulturalen edota komunikabideen kontsumoaren hazkundera. Urtetik urtera gorantz doa euskaraz komunikatzen den orotara heltzeko gai diren herritarren kopurua —hezkuntza sistema elebidunari esker batez ere—, baina euskarazko produktuen kontsumoa —material akademikoa eta haurrei zuzendurikoa salbuespen— duela hogeitau urteko maila beretan dago ia, geldi, ez atzera eta ez aurrera. Hala gertatzen da ekoizpen editorialarekin, idatzizko prentsarekin —tokiko prentsa alde batera utzita—, irratiarekin nahiz telebistarekin. Posible da, bai, euskarazko ekoizpenaren sustapenera, irakurketaren sustatzera, etab. bideratzen diren funts publikoei bultzada bat emateak joera hori, zertxobait bakarrik bada ere, arintzea. Baina posible da baita ere egoera hori ia halabeharrezkoa izatea. Eta euskarazko prentsa edo multimedia proiektu editorial ezberdinek horri aurre egiten ikasi behar izatea, baina erakundeen laguntza edota tutoretzatik gero eta autonomoagoa litzatekeen posizio batetik. Euskarazko komunikabideen diru-sarreraren profila difusio eta publizitate bidezko diru-sarreretara bideratuta eta diru-laguntza publikoetatik urrunduz, aurre egin ahal izango diogu

errealitateari, egun hein batean alferrik galtzen diren ahaleginak bateratuz. Izan ere, beti egongo da erakundeetatik datorren diru-sarreraren bat, zuzena edota haiek eragindakoa, ekimen gehiegiz osaturiko galaxia bati jarraipena emateko gai izango dena.

Liburuen edizioaren bilakaeran arreta jarriz gero, 1997, 1998 eta 1999. urteen artean euskaraz argitaraturiko aleen kopurua —liburu mota bereizi gabe— 3.780.947, 4.044.888 eta 4.264.714 zela ikusiko dugu. Eta ekoizpen editorialaren gorakada hori argitaraturiko izenburuen gorakadarekin bat dator, 1.095, 1.177 eta 1.360 aipatu hiru urte horietan. Hau da, gorantz egin du argitaraturiko aleen kopuruak, bai, baina gora egin duelako argitaraturiko izenburuen kopuruak.

Gainera, izenburuko argitaraturiko aleen batez bestekoan murrizketa txiki baina esanguratsua gertatzen da, 3.452tik 3.436ra eta 3.135era pasatzen da 1997 eta 1999. urteen artean. Kontuan izanez gero, industria editoriala euskarazko produkzioaren barruan tradizio eta egonkortasun gehien duena dela, kontuan izan behar dira datu horiek —erosketa efektiboaren eta liburuen irakurketaren datu fidagarriagorik ez dela—, oso garrantzitsua den gauza bat azaltzen dute, eta da: ekoizpenaren bolumen orokorra —eta horren arabera kontsumoarena ere hala dela pentsatu beharko litzateke— gorantz doa produktu hori bera dibertsifikatu eta zatitzen den heinean. Antzeko zerbait gertatzen da euskarazko tokiko prentsaren inguruan eskura ditugun datuekin. Datu horien gehiegizko dimentsionatzean erori gabe, “euskarazko merkatuak” gainerako kontsumo merkatuek bezalaxe jarduten duela ikusten dugu.

Sekretua zera izango litzateke, beraz: aldi berean eskalako ekonomiak eta egiazko eskarira hurbilduko litzatekeen produktu dibertsifikatu, zatikatu eta malgu bat sortzeko ahalmena izatea. Litekeena da komunikabideen dibertsifikazioa eta zatitzea izatea euskarazko eskaintzaren audientzia orokorra handitu ahal izateko bide bakarra. Baina ez litzateke komenigarria izango dibertsifikazio eta zatitze hori proiektu bakoitzaren bideragarritasuna bermatzeko beharrezkoa litzatekeen kaudimen enpresarialik gabe gertatzea,

noski. Baina hor arazoa zera da, ekimen ezberdinen artean dagoen konkurrentziak oztopatu egiten duela hein handian eskaintza orokorrak nahiz komunikabide bakoitzak, euskarazko komunikabideen etorkizuna bermatzeko, hartu beharko lukeen dimentsio egokiaren hausnarketa bateratua egitea.

Gai honetan, gauza guztietan gertatu ohi den moduan, norberak dagokion moduan azaltzen du egoera. Baina antzua bezain zentzugabea litzateke euskarazko komunikabideak euren ahuleziaz ez ohartzea; eta are gehiago, irakurketa boluntarista baten ondorioz, ahulezia horietatik gure komunikabideen etorkizunera begira sendotasun faktoreak ikusteko gai izatea. Hala gertatzen da informazioaren esparruko profesional berrien etorrera positiboki baloratzen dugunean, konturatu gabe medioen berezko ezaugarriak direla-eta zailtasun ugari izaten dituztela kazetaritzaren baitako hainbat generotan eta informazioaren hainbat esparrutan beharrezkoa litzatekeen eskarmentua lortzeko. Edota ziurtzat jotzen denean erakunde publikoek euskarazko komunikabideen sustapenera bideratzen duten zenbateko orokorrak gorantz egin beharko duela, pentsatu gabe hala izanda ere horrek nekez ekarriko lukeela biziraupenerako konponbide bat baino zerbait gehiago. Edota multimedia integrazio eta lankidetzaren ekimenetan arreta jartzen dugunean, oso mugatua den merkatuan posizioak finkatzeko sortzen den lehia gogorrak eragiten duen zuloa ikusi gabe.

5.- ZABALIK

Euskarazko komunikabideen panorama orokor honen barruan, *Zabalikek* bost urte beteko ditu laster. Espainiako lehenengo komunikazio taldearen, hau da, Vocento taldearen barruan egoteak beste egoera batean agian izango ez zuen jarraitasun bermea eskaini ahal izan dio epe honetan. Baina balizko abantaila hori, finean, *Zabalik* euskarazko gainerako prentsaren aldean ezberdintzen duen ezaugarriaren beste aurpegia baino ez da, izan: hau da, bere irakurleekin duen loturaren funtsa euskarazko maila duin batean eskainitako edukia baino ez izatea. Alegia, ez du konpromiso ideologiko edota talde-konpromiso bat bere irakurleekin, banan-banako harreman bat baizik. *Zabaliken* irakurleak agian, subjektiboki, euskara sustatzeko egindako ahalegin kolektibo batean parte hartzen duela sentituko du, baina *Zabalikek* ez du, ezta esparru horretan ere —positibotzat hartzen dituen ekimenekiko atxikimendua alde batera utzita, bederen—, euskararen erabilera eta euskarazko irakurketa eta idazketatik haraindi joango litzatekeen konpromiso orokor batean partaide sentitu nahi.

Zabaliken proiektua kaleratu zenean bere asmoa ez zen, ez, orduan euskarazko merkatuan zegoen prentsarekin lehiatzea. Bere xedea beste bat zen, alegia, bere edukiari —plurala—, formatuari eta kaleratzeko egunari esker —asteburura begira—, gainerakoen aldean ezberdintzen zen produktu batekin, orduko eskaintza osatzea. Alabaina, euskarazko gainerako medioekin ez lehiatzeko nahi edo asmo hori ez zen eskuzabaltasun keinu bat, nolabait esateko. Ez zen, ezta ere, *Zabalikek* euskarazko prentsaren merkatua sozialki zabaltzeko hartutako konpromisoaren ondorio logikoa. Izan ere, *Zabalikek* bazekien, bere edukiagatik nahiz bere sustatzaileen pertsonalitateagatik, bere irakurlea non egongo zen: euskaraz ekoizten zena noizbehinka irakur zezaketen baina ordu arteko euskarazko eskaintza horretan euren kezka eta ideiekin bat egiten zuten produkturik aurkitzen ez zuten euskaldunen artean, hain zuzen. Horrek zer esan nahi zuen? *Zabalik* guztiz kontziente zela miran zuen merkatu esparru hori egiatan oso estua

zela. Horrek ez zituen, ordea, atzera bota bere sustatzaile eta erantzuleak, eta proiektu editoriala martxan jarri zen. Jakinaren gainean zeuden, gainera, ahalegin boluntaristenak ere ezin izango zuela marjina estu hori gainditu, eta ez bakarrik arestian euskaldunen artean euskarazko produktuen kontsumoak izandako atzerakuntzaren eragile gisa aipatu ditudan faktoreengatik, baita ere euskarazko prentsa militanteak euren irakurleen jarreraren ikuspuntutik kultura murriztaile bat sortua zuelako. Hau da, euskarazko prentsa erostea edo irakurtzea, irakurtzea bera baino haratago zihoan, edo behintzat harengandik ezberdintzen zen konpromiso baten moduan ulertzera ohituta zeuden irakurle potentzial horien komunitateak nekez eskainiko zion *Zabaliki* bere biziraupena bermatzen duena baino garapenerako leku zabalago bat. Horrek guztiak ezin ditu, noski, justifikatu *Zabalikek* bere ibilbidean egindako akatsak edota bere jardueran izandako gabeziak, baina aipaturikoaren aurrean bigarren maila batean geratuko lirateke.

Amaitzeko esan behar da, *Zabalik* Euskadin difusio handiena duten bi egunkariak gaztelaniaz editatzen dituen talde multimedia baten barruan egoteak arindu egin duela, hein batean behintzat, euskal herritarren etorkizunerako, hauek euskara gutxi ezagutzea edota gutxi erabiltzea baino arriskutsuagoa izan litekeen zerbait, hau da, euskara ezagutzen ez duten herritarrek euskaraz ekoizten den oro horrexegatik bakarrik baztertzea.

6.- ONDORIOAK

1.- Euskararen erabileraren eta hedapenaren desideratuma edo nahia behin eta berriro zuzentzen ari den errealitate hau ulertzeko, ezinbesteko baldintza litzateke herritar simetrikoki elebidunak izango lituzkeen gizarte simetrikoki elebidunaren etorkizunerako paradigma horren berrikuspena egitea.

2.- Era berean, atzeraezina da politika linguistikoaren lorpenak neurtzeko metodoak berrikustea, erakundeetatik jarraiturikoak nahiz haien jardueren aurrean kritiko diren sektoreek egindakoak ere. Berrikuspen hori euskararen erabilera eta ezagutzaren errealitatera hurbildu beharko litzateke, eta euskara transmisio hizkuntza gisa sustatzeko plan eta metodoen eraginkortasuna ebaluatzeraz bideratu.

3.- Gaur egun nahiz etorkizun hurbilean, ikus-entzule eta irakurle euskaldunak eskura izan ditzakeen informazio kanalen globalizazio, dibertsifikazio eta ugaritzea aurreikusi ezin daitekeen ondorioak dakartzan faktore bat da, eta horrek txikiarazi egin dezake euskarazko komunikazioak bere leku propioa izateko egiten den esfortzu boluntarista.

4.- Euskarazko komunikabideen egungo eskaintzak duen audientziaren geraldia zera pentsarazten du, haren etorkizuna egungo proiektuek nahiz etorkizuneko ekimenek lortzen duten bereizketa eta zatiketa mediatiko, tematiko edota lurraldeari loturikoen mailaren barruan dagoela.

5.- Jatorri ideologiko eta politikoko tentsioak pairatzen dituen merkatu txiki batean gero eta ekimen mediatiko gehiagoren konkurrentziak izugarri oztopatzen du euskarazko komunikabideentzako estrategia komun bat, interes partikularrak nahiz interes orokorrak bat egingo lituzkeena, definitzea.

6.- Euskarazko komunikabide guztien "diru-sarreraren profila"ren barruan kasu guztietan diru-laguntza publikoek pisu handiena izateak zera dakartza aldi berean, haien biziraupen egoera eta haien mugari buruzko ohartarazpena.

7.- Nekez gertatuko litzateke, eta ez litzateke ona izango gainera, euskarazko komunikabideen diru-laguntza publikora bideratzen den zenbatekoak kontu publikoek, orokorrean, duten hazkundera baino hazkundera nabarmenagoa izatea. Garaia da jada euskarazko komunikabideen eskaintza orokorra euren erabiltzaile potentzialek puntualki ale bakoitzaren prezioa ordaintzeko duten interesarekin edota iragarleek, komunikabide horiek eskaintzen dieten oihartzunagatik, diru-sarreretara euren ekarpena egiteko duten interesarekin alderatzea, eta ez horrenbeste zergadunek komunikabide horien kostuak finantzatzeko izan dezaketen jarrerarekin.

8.- Gomendagarria litzateke euskarazko komunikabideen esparruan dauden errealitate eta proiektu anitzek euren titularitateari eustea — publikoa edo pribatua— panorama orokorra argitzeko, bakoitzak bere autonomia zaintzeko eta ekimen bakoitzak bere publikoaren arabera duen bideragarritasuna azaltzeko.

9.- Ekimen bakoitzaren bideragarritasuna dela eta, gomendagarria litzateke era berean multimedia proiektuen garapenean sartzea, euskarazko komunikabideen esparruaren barruan edota beste hizkuntza bateko errealitate mediatikoak dituzten beste korporazio batzuen barruan.